

РЕЦЕНЗИЯ

от

проф. Силвия Борисова Димитрова, д.оз.н.

Ръководител на Катедра „Здравни грижи”

Факултет по обществено здравеопазване

Медицински университет „Проф. д-р Параксев Стоянов”- Варна

относно дисертационен труд на тема:

УПРАВЛЕНИЕ НА ЗДРАВНИТЕ ГРИЖИ ПРИ ПАЦИЕНТИ ПРЕЖИВЕЛИ ИСХЕМИЧЕН МОЗЪЧЕН ИНСУЛТ В БЪЛГАРИЯ на Меглена Маринова Балабурова

За присъждане на образователна и научна степен „Доктор“

Област на висше образование: 7. Здравеопазване и спорт

Професионално направление: 7.4. Обществено здраве

Специалност „Управление на здравните грижи“

с научен ръководител: доц. Макрета Тодорова Драганова, дм

Настоящата рецензия е изготвена съгласно Закона за развитие на Академичния състав в Република България (ЗРАС), Правилника за прилагане на ЗРАС (ПРЗРАС) и Правилника за развитие на академичния състав в Медицински университет-Плевен. Научното жури по процедура за придобиване на образователна и научна степен „Доктор“ е определено със заповед на Ректора на Медицински университет – Плевен. № Р-1294/01.06.2021 г.

Данини за процедурата

Със заповед на Ректора на Медицински университет – Плевен № 1465 от 17.06.2019г. Меглена Маринова Балабурова е зачислена като докторант в самостоятелна форма на обучение в докторска програма по „Управление на здравните грижи“. Представен е протокол за успешно положен докторантски изпит. На основание решение на катедрен съвет на катедрата по Здравни грижи, относно готовността за публична

защита и предложение за Научно жури, Меглена Балабурова е отчислена с право на защита, съгласно Заповед на Ректора на МУ-Плевен № 614 от 10.03.2021 г.

Във връзка с процедурата е представен комплект от материали, включващ изискваните документи:

- дисертационен труд
- автореферат
- декларации за оригиналност, за достоверност на представените документи за защита
- копия на научни публикации
- авторска справка за съответствие с минималните национални изисквания
- автобиография, протоколи, заповеди и др.

Представеният комплект материали на хартиен и електронен носител е в съответствие с процедура за придобиване на ОНС „Доктор“ и Правилника за развитие на академичния състав в Медицински университет – Плевен.

Биографични данни и кариерно развитие

Меглена Маринова Балабурова е родена на 15.01.1978 г. в гр. Ловеч. Завършила Медицински колеж – Плевен, специалност „Медицинска сестра“ през 1998 г. Придобива последователно ОКС „бакалавър“ по специалност „Управление на здравните грижи“ (2010) и ОКС „магистър“ по същата специалност (2012) в Медицински университет – Плевен.

Професионалната реализация и опит на Меглена Балабурова започва през 1996 година като медицинска сестра в Общинска болница – гр. Искър. В периода 2000 - 2013 година работи в Отделение по образна диагностика в УМБАЛ – „Д-р Георги Странски“ гр. Плевен.

От 2013 г. и до сега Меглена Балабурова е асистент в Катедра „Сестрински терапевтични грижи“ към Факултет „Здравни грижи“ на Медицински университет – Плевен. Притежава повече от 8 години преподавателски опит, участва в обучението на студенти по специалност „Медицинска сестра“. Има участия в национални и международни научни прояви. Притежава езикова квалификация по руски и английски език, както и умения за работа в екип.

Ас. Меглена Балабурова има научни и изследователски интереси в областта на здравните грижи, мениджмънта и управлението.

Във връзка с дисертационния труд докторантът представя 4 публикации в специализираната научни издания и 6 съобщения в национални и международни издания, от които 1 статия в научно издание, реферирано и индексирано в Scopus и Web of Science. Публикациите адекватно отразяват постановки от дисертационното изследване.

Описателна характеристика на дисертационния труд

Представеният за рецензия дисертационен труд, разработен от Меглена Маринова Балабурова е в обем от 165 страници, от които: Заглавна страница - 2 страници (стр. 1-2); Съдържание – 3 страници (стр. 3-5); Използвани съкращения – 1 страница (стр. 6); Списък на фигурите - 2 страници (стр. 7-8); Списък на таблиците и схемите- 2 страници (стр. 9-10); Въведение - 3 страници (стр.11-13); Глава първа. Литературен обзор – 48 страници (стр. 14-61); Глава втора. Цел, задачи, организация и провеждане на научното изследване - 11 страници (стр.62-72); Глава трета. Резултати и обсъждане - 62 страници (стр.73-134); Глава четвърта. Инструментариум за оценка и планиране на грижите за ППМИИ - 6 страници (стр.135-140); Глава пета. Изводи, приноси и препоръки – 3 страници (стр. 141-143); Библиография – 22 страници (стр. 144-165); Публикации и научни съобщения, свързани с дисертационния труд – 2 страници (стр. 166-167); Приложения – 88 страници – 10 приложения и 9 подприложения (стр. 168-255).

Дисертационният труд е структуриран в оптимално съотношение. Включва всички основни елементи на общо възприетата у нас структурата за представяне на дисертационен труд. Текстът е онагледен с 32 фигури, 2 схеми и 19 таблици. Приложенията са 10 с 9 подприложения и съдържат въпросник за набиране на информация от документи; анкетна карта за проучване мнението на медицинските сестри, работещи в клиниките/отделенията за лечение и за рехабилитация на пациенти с мозъчен инсулт, относно естеството на грижи и свързаната с това документация; анкетна карта за проучване мнението на ръководителите по здравни грижи с информационен лист за ръководители по здравни грижи; анкетна карта за проучване мнението на студентите медицински сестри от VII-VIII - ми семестър, относно здравните грижи и свързаната с тях документация за пациенти с мозъчен инсулт; анкетна карта за проучване мнението на преподавателите по здравни грижи, относно сестринския процес и план за сестрински грижи за пациенти, преживели исхемичен мозъчен инсулт както в болнична, така и в извънболнична среда; анкетна карта за проучване мнението на пациенти преживели мозъчно-съдово заболяване и хоспитализирани в специализираните

клиники/отделения за лечение и за рехабилитация, относно удовлетвореността им от полаганите за тях грижи и необходимостта от такива в домашни условия с информационен лист за пациента, формуляр за информирано съгласие; проект на стандартизиран план за грижи при пациенти с исхемичен мозъчен инсулт със скала на зависимост от грижи, скала за оценка на риска от падане, скала за функционалната независимост, скала за оценка на риска от поява на декубитус; карта за експертна оценка на проекта на стандартизиран план за грижи при пациенти, преживели мозъчен исхемичен инсулт; формуляр за индивидуална оценка на пациента с план за сестрински грижи, примерен план за индивидуални сестрински грижи за пациенти с исхемичен мозъчен инсулт; наръчник за здравни грижи при хора, преживели исхемичен мозъчен инсулт в извънболнични (домашни) условия.

Библиографската справка е пълна и актуална, съдържа 251 заглавия, от които 166 на кирилица и 85 на латиница. От цитираните автори повече от половината са с публикации от периода 2015 – 2021 г. Всички цитирани заглавия имат непосредствено отношение към проучвания проблем.

Възприет е метод на извеждане на значими резултати в глава първа, с което докторанта показва добри аналитични способности и умения за формулиране на генералните изводи.

Оценка на актуалността на темата

Темата на дисертационния труд „**Управление на здравните грижи при пациенти преживели исхемичен мозъчен инсулт в България**“ е съвременна и дисертабилна. Проблемът за оценка на функционалното състояние и управление на здравните грижи при пациенти, преживели исхемичен мозъчен инсулт е изключително важен в научен и практически аспект. Огромната тежест за обществото от страна на мозъчно-съдовите заболявания налага търсене на нови пътища за справяне с проблемите на тези пациенти и разширяване на дейностите по профилактика на заболяванията. Оказването на здравни грижи все повече утвърждава позитивни модели на живот, позволяващи максимално запазване на физическото, психическото и социалното благополучие на хората. Докторанта е проучил медицинската и социална значимост на мозъчно-съдовите заболявания, както и спецификата в оказване на адекватни и навременни сестринските грижи. Професионалната ѝ компетентност позволява да оцени предизвикателствата пред управлението на здравните грижи за пациентите, преживели мозъчен инсулт, в т.ч. пациентите, преживели исхемичен мозъчен инсулт, с акцент върху степента им на зависимост от грижи. Предприемането на

адекватни дейности за профилактика и превенция на мозъчно-съдовите заболявания, както и релевантни здравни грижи за заболелите лица, са от решаващо значение за намаляване на тежестта на този социален проблем.

Изработването на практически подходи за грижи при пациенти с исхемичен мозъчен инсулт може да послужи като основа за разработване на правила за добра сестринска грижа и утвърждаване на модели за грижи в съвременната практика.

Структура на дисертацията

Глава първа. Литературен обзор е представен в шест части:

- Актуалност и значимост на проблема;
- Исхемичен мозъчен инсулт – същност, клинична картина, здравни грижи;
- Организация на здравните грижи за пациенти, преживели исхемичен мозъчен инсулт;
- Нормативна база, регламентираща грижите за пациенти, преживели исхемичен мозъчен инсулт;
- Планирането като елемент от управлението на здравните грижи при пациенти, преживели исхемичен мозъчен инсулт;
- Изводи от литературния обзор.

Обзорът е изчерпателен и добре структуриран. Използваните литературни източници са достатъчни като брой, представляват научни публикации на български и чуждестранни изследователи, както и официални национални и международни законодателни, нормативни документи и анализи, добросъвестно цитирани от докторанта. Изложението е задълбочено, написано е с точен и разбираем език. Като цяло литературният обзор е с **приносен характер** и поставя необходимостта от управление на здравните грижи при пациенти, преживели исхемичен мозъчен инсулт. Проучена е спецификата в сестринските грижи при неврологично болни пациенти. Проведено е проучване на ролята и участието на медицинските сестри при планиране, организиране и координиране на общите и специални сестрински грижи при пациенти с исхемичен мозъчен инсулт. Направено е проучване и анализ на специфичните характеристики на пациентите, преживели мозъчен исхемичен инсулт, както и готовността на близките за справяне с трудностите в продължителния възстановителен период.

Анализирани са нормативни документи, гарантиращи качеството на диагностично-лечебния процес. Демонстрирани са факти за добрата осведоменост на автора и неговия подход към поставените проблеми, които да отговарят на поставените

задачи. В библиографията фигурират справки от 251 източника. Повечето са от последните 10 години. Анализът на обзора показва, че авторът познава цялостно проблематиката и може да дискутира творчески и свободно цитираните данни и факти от литературата.

Цел, задачи, организация и провеждане на научното изследване. Целта на дисертационния труд е формулирана точно, ясно и обобщава основната стратегия на докторанта - да се направи анализ на здравните грижи за пациенти, преживели исхемичен мозъчен инсулт в България, да се идентифицират проблемите и да се предложат мерки за оптимизиране на управлението на здравните грижи при тези пациенти/ клиенти.

Съобразно поставената цел са формулирани **6 задачи**, за чието изпълнение са използвани документален, социологически метод и метод на експертна оценка. Получените резултати са обработени, чрез статистическите методи – дескриптивен анализ, непараметрични тестови, графичен анализ. Проучванията са проведени в периода 2016 – 2020 г. в УМБАЛ - Д-р Георги Странски - Плевен, МБАЛ – ВМА – Плевен, МБАЛ „Свети Панталеймон - Плевен, МБАЛ - „Авис Медика“ – Плевен, МБАЛ – Русе – АД, УМБАЛ – „Св. Марина – Варна, Медицински университети в градовете Плевен и Варна, Русенски университет „Ангел Кънчев“ – Русе.

Формулирани са **3 хипотези**, отправна точка в дисертационния труд с отчитане на етапа на индивидуализиране на сестринските грижи и поемането на нови, по-високи отговорности от медицинската сестра при осъществяване на грижи при пациенти, преживели исхемичен мозъчен инсулт.

В тази част от дисертацията подробно и добросъвестно се описват организацията и провеждането на научното изследване. Проучено е мнението на шест групи респонденти. За всяка от групите са определени критерии за включване/изключване в изследването. Обхватът на проучването включва професионалисти по здравни грижи, работещи в клиники/отделения по неврология и/или рехабилитационните отделения на лечебните заведения ($n=75$); ръководители по здравни грижи на клиники/отделения по неврология или рехабилитационните отделения на лечебните заведения ($n=7$); студенти в IV (последен) курс от своето обучение по специалност „Медицинска сестра“ ($n=122$); преподаватели по здравни грижи ($n=33$); пациенти, преживели исхемичен мозъчен инсулт, хоспитализирани в клиниките/отделенията по неврология и отделения/КФРМ на територията на гр. Плевен ($n=114$) и експерти в областта на грижите при пациенти с мозъчен исхемичен инсулт, участващи в оценката на проект на „Стандартизиран план за грижи при пациенти с исхемичен мозъчен инсулт“ ($n=21$);

За постигане целта на проучването са използвани пет вида анкетни карти и един въпросник за експертна оценка. Документалният метод е използван за набиране на информация, относно структурата и организацията на здравните грижи в болнични и извънболнични условия при пациенти, преживели исхемичен мозъчен инсулт. С цел организиране на информацията е изработен специален за проучването въпросник, чрез който е систематизирана необходимата информация.

Материалите и методите са представени към всяка задача, като са обосновани обективни методики, предоставящи възможност за получаване на реални и възпроизведими резултати. Методиките са подробно описани, така че да могат да бъдат осъществени и от други изследователи, а проучването е проведено съвестно и последователно структурирано и документирано. Представеният материал е достоверен, убедителен и достатъчен за логично представените резултати и обобщени изводи. Използвани са съвременни статистически методи. Получените резултати са графично представяни, чрез различни фигури - обемни, секторни и стълбовидни диаграми.

Резултатите от собствените проучвания се представлят в глава трета и са най-обширната част от дисертационния труд. Напълно обхващат поставените задачи и са коректно интерпретирани.

Глава трета е разработена в шест раздела, съответни на изследователските цели и задачи:

- Резултати от анкетното проучване сред медицинските сестри, работещи в клиники/отделения по неврология и клиники/отделения по физикална и рехабилитационна медицина на територията на градовете Плевен, Русе и Варна ;
- Резултати от анкетното проучване сред ръководителите по здравни грижи работещи в клиники/отделения по неврология и по физикална и рехабилитационна медицина на територията на градовете Плевен, Русе и Варна;
- Резултати от анкетното проучване сред студенти специалност „Медицинска сестра“ – VII-VIII -ми семестър;
- Резултати от анкетното проучване сред преподаватели по здравни грижи на студенти от специалност „Медицинска сестра“;
- Резултати от анкетното проучване сред пациенти с исхемичен мозъчен инсулт, хоспитализирани в клиники/отделения по неврология и физикална и рехабилитационна медицина на територията на гр. Плевен.
- Резултати от проведена експертна оценка на стандартизиран план за грижи за пациенти, преживели исхемичен мозъчен инсулт.

Резултатите по първа задача, представят проблемните области в предоставянето на здравни грижи за пациенти, преживели исхемичен мозъчен инсулт. Докторантът умело диференцира сестринските дейности, насочени в основните направления: грижи за болния, хигиенни грижи, работа с медицинска апаратура, провеждане на изследвания и комуникация с пациента и неговите близки.

В изпълнение на задача втора е проучен европейски опит, който установява различия основно по отношение на управлението на здравните грижи – планиране, организиране, координиране, контрол и документиране. При оценката на състоянието на пациента, по време на острата фаза на мозъчния инсулт, се определят потребностите и нуждите съобразно промените, настъпили в периода на болнично лечение. Анализът на основните етапи в прилагането на сестринския процес показва необходимост от определяне на приоритетните проблеми на пациента, планиране на дейности, определяне на сестрински интервенции и документиране на грижите. Умело са изведени факторите, определящи спецификата в сестринските грижи - промени в съзнанието и степен на зависимост на пациента.

Резултатите по трета и четвърта задача представлят компетентност, нагласа и готовност за практическото приложение на правила за добра сестринска практика при управление на грижите при пациенти, преживели исхемичен мозъчен инсулт. Професионалистите по здравни грижи, притежават знания и умения за оказване на грижи, но установената несигурност в планирането им, създава предпоставки за несигурност и неувереност.

Ефективното управление на здравните грижи за пациентите е отговорност на ръководителите на съответните отделения и клиники. Проучено е нивото на компетентност сред медицинските сестри за планиране на грижите при определяне на функционалното състояние на пациент. Докторантът установява положителна нагласа по изследвания проблем и готовност за прилагане на съвременните тенденциите и иновативните практики в професионалната дейност. Болшинството от анкетираните ръководители по здравни грижи имат положителна преценка за осъществяване на плана за грижи за пациентите в отделението/клиниката.

Установени са положителни нагласи и готовност сред бъдещите медицински сестри за прилагане на стандартни и индивидуални планове за сестрински грижи.

Интересен авторски подход откриваме при проучване мнението на анкетираните лица, относно възможността за въвеждане на официален сестрински документ, който да

отразява планирането на грижите за пациента в отделението. Според проученото мнение професионалната подготовка и готовността за прилагане на иновативни подходи в сестринството е от съществено значение за съвременната практика.

На база обстойно проучен опит докторантът установява, стандартизиран план за здравни грижи, както и формуляр за индивидуална оценка на неврологичния статус на пациента в световната медицинска практика. В изпълнение на една от задачите на проучването и на база на резултатите от предходните анкетни проучвания с предвидените групи е разработен проект за стандартизиран план за грижи при пациенти, преживели исхемичен мозъчен инсулт. С цел верифициране проектът е предоставен за експертна оценка. Към стандартизираният план за грижи са предложени четири скали за преценка на индивидуалните нужди на пациента. Тези скали са подробно разгледани от експертите и са преценени като основен инструментариум, необходим за преценка на индивидуалните нужди на пациента. Резултатите от експертната оценка, показват ползи от включените в Скалата на зависимост от грижи, съобразно Наредба № 1 от 8 февруари 2011 г. за професионалните компетентности на професионалистите по здравни грижи.

Резултатите по пета задача доказват необходимост от повишаване нивото на информираност на пациентите, преживели мозъчен инсулт и неговите близки. Оценени са компетентностите на медицинската сестра, които могат да подпомогнат планирането на дейности за подобряване качеството на живот на пациентите, адаптацията, психологическата подкрепа за приемане на последиците и ограниченията от болестта. Резултатите, до които достига докторантът в проучването, подкрепят необходимост от обучение на близките за справяне с трудностите след дехоспитализация (85.1%). Доказана е необходимост от промени в организацията и подкрепата на пациенти преживели мозъчен инсулт и техните близки по време на болничния престой, синхронизирано с лечебния процес и рехабилитационните мерки, което би спомогнало за възстановяване на самообслужването и независимостта в ежедневната дейност, подобряване на качеството на живот на преживелите инсулт, снижаване на разходите на болния и неговото семейство. Докторантът обстойно проучва и анализира документи относящи се до професионалните отговорности и задължения на медицинската сестра и представя, съществуващите специфични сестрински дейности при пациенти с мозъчен инсулт. Почти всички анкетирани пациенти 85 % (n=97) предпочитат след дехоспитализацията близки роднини да се грижат за тях, което е обективна предпоставка за разработване на „Наръчник по здравни грижи за пациенти, преживели исхемичен мозъчен инсулт в извънболнични/ домашни условия“. Установена е необходимост от

писмените указания за грижи в домашни условия от голяма част от анкетираните пациенти 61% (n=69).

Доказаната чрез мнението на изследваните лица е необходимостта от планиране на грижите и прилагане на специфична сестринска документация, която ще даде възможност за последователност и оптимизиране на грижите за пациентите.

С висока ангажираност М. Балабурова търси решение за пълноценното и в максимална степен връщане на пациента към нормален ритъм на живот или приемане на ефектите от инсулта, чрез специфични и строго индивидуални грижи, съобразени с клиничните етапи на възстановяване и индивидуалните потребности на пациенти, преживели исхемичен мозъчен инсулт.

Ясно и точно е изработен инструментариум за оценка и планиране на грижите. Представените специфики на стандартизираните планове за грижи определят медицинските грижи за групи клиенти със сходни ежедневни нужди. Представеният „Стандартизиран план за сестрински грижи“ ще подпомогне сестринското поведение при осъществяване на професионални здравни грижи в лечебно заведение при пациенти с исхемичен мозъчен инсулт.

Адаптираната и разработена от докторанта Скалата на зависимост от грижи дава основание за иницииране на стъпки и процедури за прилагането ѝ в България, като иновативно средство в областта на здравните грижи.

Резултатите, до които достига докторантът в цялостното проучване, дават възможност да бъдат направени редица обобщения и изводи по всяка от поставените задачи. Изводите, приносите и препоръките от дисертационния труд са представени в глава пета от дисертацията. Меглена Балабурова формулира 7 основни извода, свързани със сестринските дейности при пациенти с мозъчен инсулт. Въз основа на направените анализи и личен опит, докторантът прави препоръки за поддържане и повишаване на квалификацията на медицинските специалисти като ключов фактор за постигане на високото ниво в грижите и доверие в системата на здравеопазването. Препоръките са насочени към Висшите училища в страната и Българска асоциация на професионалистите по здравни грижи.

Приносите на дисертационния труд са актуални и с голямо значение за сестринската практика и в частност управление на здравните грижи при пациенти, преживели исхемичен мозъчен инсулт. Приносите са лично дело на Меглена Балабурова, резултат от нейната преподавателска, научна и практическа дейност. Приемам така

формулираните приноси, отразяващи и същевременно максимално синтезиращи същността на представения за оценка дисертационен труд.

Приноси с теоретично-познавателен характер:

- Проведено е комплексно изследване на необходимостта от планиране на грижите за пациенти с исхемичен мозъчен инсулт, като задължителна предпоставка за ефективното управление на здравните грижи както в лечебното заведение, така и след дехоспитализацията.
- Доказа се необходимостта от прилагане на стандартни и индивидуални планове за грижи в лечебните заведения и в домашни условия.
- Анализирани са основните проблеми на медицинските сестри, свързани с планирането на сестринските грижи за пациенти с исхемичен мозъчен инсулт.

Приноси с приложен характер:

- Изработен е Стандартизиран план за грижи при пациенти с исхемичен мозъчен инсулт (КП № 50 диагностика и лечение на исхемичен мозъчен инсулт без тромболиза) и Формуляр за индивидуална оценка на пациента и планиране на грижите.
- Предложен е набор от скали за оценка на състоянието на пациента и на зависимостта му от грижи, която дава възможност да се обективизира информацията за пациента, както и да се планират грижите адекватно на потребностите.
- Изработен е „Наръчник за здравни грижи при хора, преживели исхемичен мозъчен инсулт в извънболнични (домашни) условия“, с цел подпомагане хората, които се грижат за пациент, преживял исхемичен мозъчен инсулт, във възстановителен период при справяне с дейностите от ежедневието и осигуряване на непрекъснатост на грижите след дехоспитализацията.

Във връзка с дисертационния труд докторантът Меглена Балабурова представя 4 публикации, от които в две е водещ съавтор. Публикациите са отпечатани в специализирани научни издания – списание „Сестринско дело“, списание „Здравни грижи“, Journal of Biomedical & Clinical Research.

Представени са и 6 съобщения, свързани с дисертационния труд, представени на национални и международни форуми.

Авторефератът отговаря на изискванията и напълно отразява основните резултати, постигнати в дисертацията. Разработен е в обем от 56 страници, илюстриран с фигури и таблици. Правилно структуриран, написан с ясен и точен език отразява в пълнота разработената проблематика и изводи.

Заключение

Представеният от ас. Меглена Маринова Балабурова дисертационен труд на тема „**Управление на здравните грижи при пациенти преживели исхемичен мозъчен инсулт в България**“ за придобиване на образователната и научна степен “Доктор” е разработен на актуална тема, добре поставен и изпълнен като научно изследване, има приноси с познавателен, повърдителен и методически характер. Съдържа научни и научно-приложни резултати, които представляват **оригинален принос** и отговарят на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и Правилника за развитието на академичния състав на МУ-Плевен. Представените материали и дисертационни резултати напълно съответстват на изискванията на ЗРАСРБ. Написан на коректен научен език, труда показва задълбочени теоретични знания и практически умения на докторанта по специалността, като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Целта и задачите са ясно формулирани и разработени. Проучването и научните съждения са коректни, базирани на статистическите доказателства. Направени са съществени приноси и изводи за практиката.

Поради това считам, че дисертационния труд отговаря на всички изисквания за придобиване на образователна и научна степен “Доктор” по специалност „Управление на здравните грижи”, професионално направление 7.4 „Обществено здраве” в област на висше образование 7. Здравеопазване и спорт и давам положителна оценка, като убедено предлагам на Научното жури положителен вот за присъждането на ОНС “Доктор” на ас. Меглена Маринова Балабурова.

29.06.2021 г.
Варна

Изготвил рецензията:
 prof. Силвия Борисова, д.оз.н.



MULTILEX Ltd.

10, Ivan Vazov Str.
5 800 Plevan
BULGARIA
Tel.: +359 64 830023

Translation from Bulgarian into English language

REVIEW

from

Prof. Silviya Borisova Dimitrova, DSc

Head of Department of Nursing Care

Faculty of Public Health

Medical University "Prof. Dr. Paraskev Stoyanov" - Varna

for the dissertation thesis on topic:

NURSING CARE MANAGEMENT IN PATIENTS

SURVIVING ISCHAEMIC STROKE IN BULGARIA

of Meglena Marinova Balaburova

For conferring the educational and scientific degree Doctor

Higher education area 7. Health and Sport

Professional field 7.4. Public Health

Speciality: Health Care Management

with advisor: Assoc. Prof. Makreta Todorova Draganova, PhD

This review has been drawn up in line with the Law on the Academic Staff Development in the Republic of Bulgaria (LASDRB), the Rules for Implementation of LASDR (RILASDR), and the Rules for the Academic Staff Development of the Medical University – Pleven. The Scientific Jury for the procedure for acquiring the educational and scientific degree Doctor has been appointed by Order No. P- 1294 / 01.06.2021 of the Rector of the Medical University – Pleven.

Details for the Procedure

By order of the Rector of the Medical University – Pleven No. 1465 of 17.06.2019 Meglena Marinova Balaburova was enrolled as a doctoral student in an independent form of study in a doctoral program in Health Care Management. A record for successfully



passed the doctoral exam was presented. Based on a decision of the Department Council of the Department of Nursing Care on the readiness for public defence and a proposal for a Scientific Jury, Meglena Balaburova was discharged with the right to defense, according to Order of the Rector of MU-Pleven No. 614 of 10.03.2021.

In connection with the procedure, a set of papers has been presented, including the required documents:

- dissertation thesis
- author's abstract
- declarations of originality, authenticity of the submitted documents for the defence
- copies of scientific publications
- author's certificate for compliance with the minimum national requirements
- CV, records, orders, etc.

The presented set of documents on paper and electronically is in accordance with the procedure for acquisition of the educational and scientific degree Doctor and the Rules for the Academic Staff Development of the Medical University – Pleven.

Background Information and Career Development

Meglena Marinova Balaburova was born on 15 January, 1978 in the town of Lovech. She graduated from the Medical College – Pleven, majoring in Nursing in 1998. Then she acquired successively Bachelor's Degree in Health Care Management (2010) and Master's Degree in the same speciality (2012) from the Medical University – Pleven.

Meglena Balaburova's professional development and career started in 1996 as a nurse at the Municipal Hospital in the town of Iskar. In the period 2000 – 2013 she was employed as a nurse in the Imaging Diagnostics Department at the University Multi-Profile Hospital for Active Treatment "G. Stranski" – Pleven.

Since 2013 to the present Meglena Balaburova has been an Assistant Professor at the Department of Nursing Therapeutic Care, Faculty of Health Care, Medical University - Pleven. She has over 8 years of teaching experience, being involved in the training of students majoring in Nursing. She has participated in national and international scientific events. She has a language qualification in Russian and English, as well as teamwork skills.

Assistant Professor Meglena Balaburova has shown scientific and research interests in the field of nursing care, management and administration.



In connection with the dissertation thesis, the doctoral student has presented 4 publications in specialized scientific journals and 6 reports in national and international journals, of which 1 article in a scientific edition, referenced and indexed in Scopus and Web of Science. Her publications adequately reflected the statements from the dissertation research.

Descriptive Characteristics of the Dissertation

The dissertation thesis, worked out by Meglena Marinova Balaburova, submitted for review, has a volume of 165 pages, of which: Title page - 2 pages (pages 1-2); Contents - 3 pages (pages 3-5); Abbreviations used - 1 page (page 6); List of figures - 2 pages (pages 7-8); List of tables and diagrams - 2 pages (pages 9-10); Introduction - 3 pages (pages 11-13); Chapter One. Literature overview - 48 pages (pages 14-61); Chapter Two. Aim and objectives, research organization and conducting - 11 pages (pages 62-72); Chapter Three. Results and discussion - 62 pages (pages 73-134); Chapter Four. Tools for assessment and care planning for PSIS - 6 pages (pages 135-140); Chapter Five. Conclusions, contributions and recommendations - 3 pages (pages 141-143); References - 22 pages (pages 144-165); Publications and scientific reports related to the dissertation thesis - 2 pages (pages 166-167), Appendices - 88 pages - 10 appendices and 9 sub-appendices (pages 168-255).

The dissertation thesis has been structured in an optimal ratio. It includes all the main elements of the generally accepted in our country structure for presenting a dissertation thesis. The text is illustrated with 32 figures, 2 diagrams and 19 tables. The appendices are 10 with 9 sub-appendices and contain a questionnaire for gathering information from documents; a questionnaire to survey the opinion of nurses working in clinics/departments for the treatment and rehabilitation of stroke patients on the nature of care and the related documentation; a questionnaire for researching the opinion of the nursing care managers with an information sheet for the nursing care managers; questionnaire to survey the opinion of the 7th – 8th semester student nurses, regarding the nursing care and the related documentation for brain stroke patients; a questionnaire to survey the views of nursing care teachers on the nursing process and a nursing care plan for patients who have survived an ischaemic stroke in both inpatient and outpatient settings; a questionnaire to survey the opinion of patients who have survived cerebro-vascular disease and are hospitalized in specialized clinics/departments for treatment and



rehabilitation, about their satisfaction with the care provided to them and the need for such at home with a patient information sheet, informed consent form; draft standardized care plan for patients with ischaemic stroke with a care dependency scale, a fall risk assessment tool, a functional independence scale, a scale for assessing the risk of decubitus; an expert evaluation card of the draft standardized care plan for patients who have survived an ischaemic stroke; an individual patient assessment form with a nursing care plan, an exemplary individual nursing care plan for patients with an ischaemic stroke; a health care handbook for people who have survived an ischaemic stroke in an outpatient (home) settings.

The references list is complete and up-to-date. It contains 251 titles, of which 166 in Cyrillic and 85 in Latin alphabet. Over half of the cited authors have publications from the period 2015 - 2021. All cited titles are directly related to the studied problem.

A method of deriving significant results in Chapter One has been adopted, demonstrating the doctoral student's good analytical abilities and skills for drawing out general conclusions.

Thesis Relevance Assessment

The dissertation thesis **Nursing Care Management in Patients Surviving Ischaemic Stroke in Bulgaria** is relevant and dissertable. The problem of the functional condition assessing and nursing care management in patients who have survived an ischaemic stroke has been of great importance both in scientific and practical terms. The enormous burden on society from cerebro-vascular diseases requires the search for new ways to deal with the problems of these patients and expand disease prevention activities. The provision of nursing care is increasingly establishing positive lifestyles, allowing maximum preservation of the physical, mental and social well-being of people. The doctoral student has studied the medical and social significance of the cerebro-vascular diseases, as well as the specifics of providing proper and timely nursing care. Her professional competence allows her to assess the challenges facing nursing care management for stroke survivors, incl. patients who have experienced an ischaemic stroke, with an emphasis on their degree of care dependency. Undertaking adequate activities for the prophylaxis and prevention of cerebro-vascular diseases, as well as relevant nursing care for the sick, have been of decisive significance for reducing the severity of this social problem.



Chu

The development of practical approaches to care for patients with an ischaemic stroke might serve as a basis for working out rules for good nursing care and establishing care models in modern practice.

Structure of the Dissertation Thesis

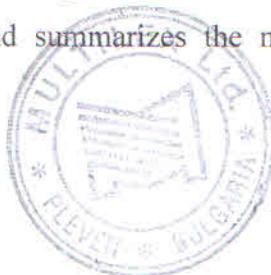
Chapter One. The Literature Overview is presented in six parts:

- Relevance and significance of the problem;
- Ischaemic stroke – nature, clinical picture, nursing care;
- Organization of nursing care for patients who have survived an ischaemic stroke;
- Legislation governing the care for patients who have survived an ischaemic stroke;
- Planning as an element of nursing care management for patients who have survived an ischaemic stroke;
- Conclusions from the literature overview.

The overview is comprehensive and well structured. The used literature sources are sufficient in number, they are scientific publications of Bulgarian and foreign researchers, as well as official national and international legislative, normative documents and analyzes, cited scrupulously by the doctoral student. The presentation is in-depth, written in precise and understandable language. In general, the literature overview is of a **contributing nature** and raises the need for nursing care management in patients who have survived an ischaemic stroke. The specifics of nursing care in neurologically ill patients have been studied. A survey was carried out on the role and involvement of nurses in planning, organizing and coordinating general and special nursing care in patients with an ischaemic stroke. A research and analysis is made of the specific characteristics of patients who have survived an ischaemic stroke, as well as the readiness of relatives to cope with the difficulties in the long recovery period.

Normative documents guaranteeing the quality of the diagnostic and treatment process are analyzed. Facts about the good awareness of the author and her approach to the raised problems, which correspond to the set tasks, are demonstrated. The references contain titles from 251 sources. Most of them have been from the last 10 years. The overview analysis reveals that the author is fully familiar with the issue and can discuss creatively and freely the cited data and facts from the literature.

Aim, Objectives, Research Organization and Conducting. The aim of the dissertation thesis has been defined accurately and clearly and summarizes the main



strategy of the doctoral student – to analyze the nursing care for patients who have survived an ischaemic stroke in Bulgaria, to identify the problems and to propose measures to optimize the nursing care management for these patients/clients.

According to the set aim, 6 **tasks** have been formulated, for the implementation of which a documentary, sociological method and a method of expert evaluation have been used. The obtained results were processed by statistical methods – descriptive analysis, non-parametric tests, graphical analysis. The surveys were carried out in the period 2016 – 2020 at UMPHAT “Dr. G. Stranski” – Pleven; MPHAT – MMA – Pleven; MPHAT “St. Pantaleimon” – Pleven; MPHAT – “Avis Medica” – Pleven; MPHAT – Ruse – AD; UMPHAT – “St. Marina” – Varna; the Medical Universities in Pleven and Varna; University of Ruse “Angel Kanchev”.

Three **hypotheses** have been formulated, a starting point in the dissertation thesis taking into account the stage of individualization of nursing care and assuming new, higher responsibilities by the nurse in the care for patients who have survived an ischaemic stroke.

This part of the dissertation describes in detail and in good faith the research organization and conducting. The opinion of six groups of respondents was surveyed. Criteria for inclusion/exclusion in the study were defined for each of the groups. The scope of the study included health professionals in nursing working in clinics/departments in neurology and/or rehabilitation departments of medical institutions ($n = 75$); nursing care managers in clinics/departments in neurology and/or rehabilitation departments of medical institutions ($n = 7$); 4th year (last year) students, majoring in Nursing ($n = 122$); nursing care teachers ($n = 33$); patients who have survived an ischaemic stroke, hospitalized in the clinics/departments of neurology and departments/clinics of physical and rehabilitation medicine within the territory of Pleven ($n = 114$) and experts in the field of care for patients with an ischaemic stroke, participating in the evaluation of the draft of a Standardized care plan for patients with an ischaemic stroke ($n = 21$).

To achieve the aim of the study, five types of questionnaires and one expert evaluation questionnaire were used. The documentary method was applied to gather information about the structure and organization of nursing care in hospital and outpatient settings for patients who have survived an ischaemic stroke. In order to organize the information, a special questionnaire was developed, through which the relevant information was systematized.



A handwritten signature in blue ink, appearing to read "Dobrivoje".

The materials and methods are presented for each task, and objective methodologies are substantiated, providing an opportunity to obtain real and reproducible results. The methodologies are described in detail so that they can be implemented by other researchers, and the survey was carried out conscientiously and consistently structured and documented. The presented material is reliable, convincing and sufficient for the logically presented results and summarized conclusions. Contemporary statistical methods are used. The obtained results are graphically presented through various figures – volume, sector and bar charts.

The results of the author's research are presented in Chapter Three and are the most comprehensive part of the dissertation thesis. They fully cover the set tasks and are interpreted appropriately.

Chapter Three is developed in six sections, corresponding to the research goals and objectives:

- Results of the survey among nurses working in clinics/departments in neurology and clinics / departments of physical and rehabilitation medicine on the territory of the cities of Pleven, Ruse and Varna;
- Results of the survey among nursing care managers in clinics/departments in neurology and physical and rehabilitation medicine on the territory of the cities of Pleven, Ruse and Varna;
- Results of the survey among students, majoring in Nursing, 7th – 8th semester;
- Results of the survey among nursing care teachers to students majoring in Nursing;
- Results of the survey among patients who have survived an ischaemic stroke, hospitalized in the clinics/departments of neurology and physical and rehabilitation medicine within the territory of Pleven;
- Results from the expert evaluation of Standardized care plan for patients who have survived an ischaemic stroke.

The results of the first task present the problem areas in the provision of nursing care for patients who have survived an ischaemic stroke. The doctoral student competently differentiates the nursing activities for the main directions: patient care, hygienic care, operating with medical equipment, making tests and communication with the patient and his/her relatives.



Elin

In implementation of the second task, the European experience has been studied, which identifies differences mainly in terms of nursing care management – planning, organization, coordination, control and documentation. In assessing the patient's condition during the acute phase of stroke, the needs and requirements are determined according to the changes that have occurred during the inpatient treatment. The analysis of the main stages in the implementation of the nursing process shows the need of identifying the patient's priority problems, planning the activities, identifying the nursing interventions and care documenting. The factors that determine the specifics of nursing care are efficiently derived – changes in consciousness and the degree of the patient's dependency.

The results of the third and fourth tasks represent competence, attitude and readiness for the practical application of rules of good nursing practice in care management for patients who have survived an ischaemic stroke. Health professionals in nursing have the knowledge and skills to provide care, but the established uncertainty in their planning creates preconditions for hesitation and lack of self-confidence.

The efficient nursing care management for the patients is the responsibility of the heads of the relevant departments and clinics. The level of competence among nurses for care planning in determining the functional status of a patient was surveyed. The doctoral student has found a positive attitude towards the researched problem and readiness for application of the modern tendencies and innovative practices in the professional activity. The majority of the surveyed nursing care managers have a positive assessment of the implementation of the patient care plan in the department/clinic.

Positive attitudes and readiness among future nurses for the implementation of standard and individual nursing plans have been found.

We find an interesting author's approach in the survey of the respondents' opinion regarding the possibility of introducing an official nursing document that would reflect the nursing care planning for the patient in the ward. According to that opinion, the professional training and the readiness for application of innovative approaches in nursing is essential for the modern practice.

Based on the comprehensively investigated experience, the doctoral student has found a standardized nursing care plan and an individual assessment form for the patient's neurological status in the global medical practice. In fulfillment of one of the tasks of the study and based on the results of previous surveys with the targeted groups, a draft of a



Elin

standardized care plan for patients who have survived an ischaemic stroke has been developed. For verification purposes the draft was submitted for an expert evaluation.

Four scales for assessing the individual needs of the patient are proposed to the standardized care plan. These scales have been examined thoroughly by the experts and are considered to be the main tools needed to assess the individual patient's needs. The results of the expert evaluation show the benefits of those included in the Care Dependency Scale, in accordance with Ordinance No. 1 of 8 February 2011 on the professional competencies of health professionals in nursing.

The results of the fifth task prove the need to raise the level of awareness of patients who have survived a stroke and their relatives. The competencies of the nurse are assessed that might be helpful for planning of activities to improve the quality of life of patients, their adaptation, psychological support for accepting the consequences and limitations of the disease. The results achieved by the doctoral student in the survey support the need for training of the relatives to deal with the difficulties after discharge (85.1%). It is proven the need for changes in the organization and support of stroke survivors and their relatives during the hospital stay, synchronized with the therapy and rehabilitation measures, which would help to restore the self-care and independence in daily activities and improve the quality of life of stroke survivors, reducing the costs for the patient and his/her family. The doctoral student thoroughly studies and analyzes documents related to the professional responsibilities and duties of the nurse and presents the existing specific nursing activities in patients with stroke. Almost all surveyed patients 85% (n = 97) preferred to be cared for by close relatives after discharge, which was an objective prerequisite for the development of Health Care Handbook for patients who have survived an ischaemic stroke in outpatient/home settings. The need for written instructions for home care was confirmed by a large part of the surveyed patients 61% (n = 69).

Proven by the opinion of the respondents is the need for care planning and application of specific nursing documentation, which would enable the consistency and optimization of patient care.

Highly committed, M. Balaburova seeks a solution for the full and maximum return of the patient to a normal rhythm of life or acceptance of the effects of stroke, through specific and strictly individual care, tailored to the clinical stages of recovery and individual needs of the patients who have survived an ischaemic stroke.



The tools for care assessment and planning have been developed straightforward and properly. The presented specifics of the standardized care plans determine the medical care for groups of clients with similar daily needs. The presented Standardized Nursing Care Plan will support nursing behavior in the implementation of professional health care in a medical institution for patients with an ischaemic stroke.

The Care Dependency Scale, adapted and worked out by the doctoral student, provides grounds for initiating steps and procedures for its implementation in Bulgaria, as an innovative tool in the field of nursing care.

The results achieved by the doctoral student in the overall study allow a number of summaries and conclusions to be made for each of the tasks. The conclusions, contributions and recommendations from the dissertation thesis are presented in chapter five. Meglena Balaburova has formulated 7 main conclusions related to nursing activities in stroke patients. Based on the analyzes and personal experience, the doctoral student makes recommendations for maintaining and improving the medical specialists qualification as a key factor for achieving a high level of care and trust in the health care system. The recommendations are addressed to the Higher Schools in the country and the Bulgarian Association of Health Professionals in Nursing.

The contributions of the dissertation are relevant and of great importance for nursing practice and in particular nursing care management in patients who have survived an ischaemic stroke. The contributions are the personal achievement of Meglena Balaburova, the result of her teaching, research and practical activities. I accept the contributions formulated in this way, reflecting and simultaneously synthesizing at the most the nature of the dissertation paper submitted for evaluation.

Contributions of Theoretical and Informative Nature:

- A comprehensive study has been carried out of the need for care planning for patients with an ischaemic stroke, as a mandatory prerequisite for effective health care management both in the hospital and after hospitalization.
- The need to implement standard and individual care plans in hospital and at home has been proven.
- The main problems of nurses related to the nursing care planning for patients with an ischaemic stroke have been analyzed.



Elka

Contributions of Applied Nature:

- A Standardized Care Plan for Patients with an Ischaemic Stroke (clinical pathway No. 50 Diagnosis and Treatment of Ischaemic Stroke without Thrombolysis) and an Individual Patient Assessment Form and Care Planning have been developed.
- A set of scales is proposed to assess the patient's condition and care dependency, which allows to objectify the information about the patient, as well as to plan care adequately to the needs.
- A Health Care Handbook for people who have survived an ischaemic stroke in outpatient (home) settings has been developed to help people caring for a patient who has survived an ischaemic stroke during the recovery period to cope with the daily routines and ensure continuity of care after discharge.

In connection with the dissertation thesis, the doctoral student Meglena Balaburova has presented 4 publications, as in two of them she is a lead co-author. The papers have been published in specialized scientific journals - Journal of Nursing, Journal of Health Care, Journal of Biomedical & Clinical Research.

There are also enclosed 6 reports related to the dissertation thesis, presented at national and international forums.

The author's abstract meets the requirements and fully reflects the main results achieved in the dissertation paper. It is developed in a volume of 56 pages, illustrated with figures and tables. Properly structured, written in clear and precise language, it fully reflects the developed issues and conclusions.

Conclusion

The dissertation paper presented by Assistant Professor Meglena Marinova Balaburova on Nursing Care Management in Patients Surviving Ischaemic Stroke in Bulgaria for acquiring the educational and scientific degree **Doctor** has been developed on a relevant, well placed and implemented as a research. It has contributions of a cognitive, confirmatory and methodological nature. It contains scientific and applied science results that represent an **original contribution** and meets the requirements of the Law on the



Academic Staff Development in the Republic of Bulgaria (LASDRB), and the Rules for the Academic Staff Development of the Medical University – Pleven.

The presented materials and dissertation results fully comply with the provisions of LASDRB. Written in proper scientific language, the paper reveals in-depth theoretical knowledge and practical skills of the doctoral student in the speciality, demonstrating qualities and skills for independent research.

The goal and tasks are clearly formulated and developed. The research and the scientific judgments are right, based on statistical evidence. Significant contributions and conclusions have been made to the practice.

Therefore, I believe that the dissertation thesis meets all the requirements for the award of the educational and scientific degree Doctor in the speciality Health Care Management, professional field 7.4. Public Health, higher education area 7. Health and Sports, as I give positive evaluation and convincingly propose to the Scientific Jury to vote positively for the award of the educational and scientific degree Doctor to Assistant Professor Meglena Marinova Balaburova.

29 June, 2021

Varna

Reviewer: (sgd.ill)

Prof. Silviya Borisova, DSc

I, the undersigned Elena Georgieva Atanassova, certify the fidelity of the translation made by me from Bulgarian into English language of the enclosed document – Review of 29 June 2021. The translation consists of 12 (twelve) pages.

*Translator:
Elena Georgieva Atanassova*

